

SITUAȚIA SATELOR ANDRID ȘI IRINA (JUDEȚUL SĂLAJ) REFLECTATĂ ÎN MONOGRAFIILE LOCALE DIN PERIOADA INTERBELICĂ

Mihai Andrei MOCAN

Keywords: *Andrid, Irina, time period between the two World Wars, sanitary monograph, school monograph, The Golden Book of Salaj county*

Rezumat: The goal we have followed in this very study was to generally present the situation from the period between the two World Wars, of the Andrid and Irina villages, exactly as it is written in the 3 types of monograph shown above, edited by the local administrations from that period. At the beginning of this paper I have presented the main characteristics of the Salaj County from the period between the two World Wars, with the general modifications (surface of the county, population, economic status, etc.) that naturally occurred due to the administrative reform from the year 1925. From the sanitary monograph that we analyzed in the case of these two localities (the most complex type of monograph compared to the other), we find out important details such as: population, ethnicity, religion, occupation, education, economic status, fauna, etc.). From the Book of Gold of the Salaj County (1936-1937), we find pieces of information regarding the town and the household accomplishments of the administrations from the two localities done since the Great Union, such as: bridge constructions, pavements, wells, and other. In the scholar monograph identified only for the Irina locality, edited by Vasile Ardelean, a teacher, in 1929, we find pieces of information regarding the founding of this very locality different names or denomination of the locality, the status of the local school system, the names of the teachers.

Ключові слова: *Андрід, Іріна, міжвоєнний період, монографії здоров'я, шкільні монографії, Золота книга повіту Салаж*

Резюме: У цьому дослідженні ми прагнули в загальному представити ситуацію сіл Андрід та Іріна (повіт Салаж) у міжвоєнний період, так як показано в 3 перерахованих вище типах монографій, написаних місцевими органами влади того часу. На початку статті ми показали основні риси повіту Салаж у міжвоєнний період з загальними змінами (територію повіту, населення, освіту, економічне становище та ін.), пов'язані з адміністративною реформою 1925 року. Ми дізнаємося з монографій здоров'я (найскладніші) обидвох проаналізованих сіл, деталі, такі як: число жителів, етнічну приналежність, релігію, зайнятість, освіту, економічну ситуацію, фауну та ін. З Золотої книги повіту Салаж (1936-1937) маємо інформацію про досягнення у галузі господарювання, подані сільськими радами двох сіл, починаючи з Великого Об'єднання, такі як: будівництво мостів, тротуарів, фонтанів та ін. У шкільній монографії, написаній в 1929 році вчителем Василе Арделян, де визначено тільки село Іріна, знаходимо інформацію про те, як заснувалося село, різні назви села, ситуації місцевої освіти, прізвища вчителів.

*

* *

Județul Sălaj s-a format în anul 1876, prin unirea comitatelor Crasna și Solnocu de Mijloc, reședința de județ fiind fixată a fi orașul Zalău. În perioada interbelică, în urma reformei administrative din anul 1925, teritoriul și populația județului cunosc importante modificări. De la o suprafață de 3.815 km pătrați și o populație de circa 240.000 de locuitori, cât avea înaintea reformei administrative, va ajunge la o suprafață de 5.192 km pătrați și o populație de circa 350.000 de locuitori, în componența județului intrând plasa Carei și plasa Valea lui Mihai. Din punct de vedere administrativ, județul era împărțit în 10

plăși, cu 3 comune urbane: Zalău, Șimleu Silvaniei și Carei; și 286 comune rurale. Densitatea populației crește de la 61 locuitori/ km² în 1910, la 66 loc./ km² în 1930, și la 72 loc./ km² în 1939¹.

O importantă sursă pe plan demografic este recensământul general al populației României din 29.XII.1930, din care aflăm următoarele date cu referire la județul Sălaj. Totalul populației: 343.347 locuitori, din care pe naționalități: români 192.821 (56,15%), maghiari 107.662 (31,35%), germani 16.010 (4,66%), evrei 13.380 (3,89%), ruteni 5901 (1,71%), alții 7523 (2,20%). Din totalul populației, locuiau în mediul urban 31.830 locuitori, iar în mediul rural 311.517 locuitori. Populația de naționalitate și limbă română era majoritară, în mediul urban ea reprezentând în jur de o treime. Din cele 10 plăși ale județului era preponderentă în 8, excepție făcând plasa Carei și plasa Valea lui Mihai².

În privința educației populației în perioada interbelică, în comunele urbane (anul 1930), știau carte 84,9% din totalul locuitorilor de vârstă peste 7 ani și 62,6% dintre locuitorii comunelor rurale. Județul Sălaj cu 64,8 % știutori de carte, se situa peste media țării (57,1%), dar sub media Transilvaniei (67,3%). Pe confesiuni religioase situația se prezenta în felul următor: greco-catolicii erau în jur de 170.000 de credincioși, ortodocșii circa 15.000, reformații și romano-catolicii aproximativ 125.000, evreii în jur de 15.000³.

La sfârșitul anilor '30 ai secolului al XX-lea, în județ funcționau 300 de școli primare de stat cu 737 învățători, 46 școli de copii mici cu 55 de conducătoare, 4 centre model de economie casnică cu 10 specialiști. În învățământul confesional erau organizate 98 de școli cu 186 învățători. În învățământul secundar, până în anul 1938 erau în județ 3 licee de băieți, din care 2 complete la Carei și Șimleu Silvaniei, iar unul cu 7 clase la Zalău. Mai funcționau un liceu de fete și o școală normală de băieți la Carei, precum și o școală normală de conducătoare la Șimleu Silvaniei. Din punct de vedere al promovabilității elevilor, trebuie spus că în învățământul primar din 1921 până în 1936 au fost lăsați repetenți 38,29% din cei înscriși; în cel secundar teoretic din 1925 până în 1937 au fost respinși la bacalaureat 46,40% din cei înscriși; din copiii de școală primară treceau în învățământul secundar numai 11,3%, iar 88,7% rămâneau în mediul în care se aflau⁴.

În urma statisticii agricole realizată pentru anul 1930 de către Ministerul Agriculturii și Domeniilor, rezultă că suprafața totală a județului Sălaj era de 468.840 hectare. Suprafața arabilă se cultiva 70% cu culturi de cereale. Dintre acestea aproximativ 64% era ocupat de cereale panificabile (grâu, seară) și celelalte păioase (ovăzul, orzul și meiul). Celelalte prășitoare (porumbul și sorgul) se cultivau pe aproximativ 36% din suprafața destinată culturii de cereale. În ceea ce privește randamentele obținute la grâu și seară, producția s-a situat între 732-1252 kg/ha, porumbul având o producție medie de 1.293 kg/ha. Cultura plantelor alimentare (fasolea, mazărea, cartofii, dovleci, ceapa, varza etc.) ocupa 4% din totalul suprafeței arabile cultivate. Cultura plantelor industriale (cânepa, tutunul, sfecla de zahăr, floarea soarelui), ocupa tot circa 4% din totalul suprafeței arabile. Plantele furajere (lucerna, trifoiul, borceașul) au fost cultivate pe 9,7% din suprafața arabilă cultivată, în afara culturilor simple de plante furajere, începând semănarea parcelelor agricole cu amestecuri de plante cum ar fi: ovăz și măzăriche, lupin și hrișcă, mei și hrișcă etc. Condițiile prielnice de climă și sol au făcut ca pomicultura să ocupe 6% din terenul agricol. Predomina în structura speciilor cultivate prunul și mărul, dar existau și livezi de caiși, piersici, vișini, cireși. De obicei, pomicultura se dezvoltă pe terenurile impropriei altor culturi agricole. În privința viței de vie, aceasta ocupa în 1930, 1,9% din suprafața agricolă. Cea mai mare parte era plantată cu viță altoită și viță indigenă. Producția de vin anuală a județului Sălaj era de aproximativ 14 litri/cap locuitor⁵.

Studiul de față s-a născut în urma cercetării în Arhivele Naționale a unui material documentar de arhivă. Materialele au fost realizate de către toate comunele care aparțineau județului Sălaj, în limitele teritorial-administrative interbelice, impuse de legea nr.85/1925, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1926. Am regăsit redactate în perioada interbelică, 3 tipuri de monografii realizate de administrațiile locale, la cererea expresă a autorităților administrative superioare: Revizoratul Școlar, Prefectura, Ministerul Mun-

¹ Dănuț Pop, *Aspecte privind învățământul sălăjean interbelic*, în "Acta Musei Porolisenssis", nr. XX, Zalău, 1996, p. 508.

² Vasile Ciubăncan, *Populația județului Sălaj și evoluția ei sub impactul Dictatului de la Viena. 5.IX.1940-25.X.1944. Studiu critic*, în "Acta Musei Porolisenssis", nr. XVII, Zalău, 1993, p. 230.

³ Dănuț Pop, *op. cit.*, p.509.

⁴ Emil Trif, *Unele aspecte cu privire la starea generală administrativă, culturală și învățământul în Sălaj la sfârșitul anilor 30*, în "Acta Musei Porolisenssis", Nr. XVIII, Zalău, 1994, p. 370-372.

⁵ Eugen Mewes, *Agricultura sălăjană în anii 1929-1932*, în "Acta Musei Porolisenssis", nr. XII, Zalău, 1988, p. 636-641.

cii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale–Direcția Sănătății. Cele 3 tipuri de monografii sunt: școlare (redactate între anii 1929-1933, găsim aici informații istorice chiar de la întemeierea satelor respective), **generale** (cuprinse în *Cartea de Aur* a județului Sălaj 1936-1937), **sanitare**, întocmite conform manualului tipizat realizat de Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale–Direcția Sănătății.

În acest studiu vom integra informațiile obținute din analiza celor 3 tipuri de monografii, oprindu-ne la 2 localități: Andrid și Irina. Doar pentru satul Irina a fost identificată în arhive o monografie școlară. Comunele rurale Andrid și Irina au făcut parte administrativ din plasa Carei până în 1926, când au fost atașate la plasa Valea lui Mihai; comunele Andrid și Irina, în anul 1929 au cerut și au fost realipite plășii Carei, ca apoi în anul 1933 să fie trecute din nou la plasa Valea lui Mihai. Cele mai utile cercetării documentar-istorice sunt monografiile sanitare, întocmite de către medicii de circumscripție (în cazul de față au fost întocmite la cele 2 comune rurale de către dr. Arpad Rosenberg). Acestea cuprind o mulțime de informații despre fiecare localitate în parte, manualul tipizat eliberat de Direcția Sănătății, arătându-ne următoarele:

Capitolul I. Geografia localităților-1. așezarea geografică, altitudinea, latitudinea și longitudinea; hotarele politice și subdiviziuni; suprafața; distanțe; căi ferate; căi pe apă, drumuri, etc.; 2. topografia (descrierea dealurilor, văilor, câmpiei etc.) 3. geologia (stratul superficial, stratul de fundație, fenomene particulare); 4. hidrografia (râuri, lacuri, bălți, cursul râurilor și variațiunea acestora, mapa de apă subterană etc.); 5. vegetația (pădure, plante, plante acvatice); 6. suprafața terenurilor ce se cultivă cu porumb, grâu, vii, livezi, zarzavat etc.; 7. fauna; 8. numărul și natura industriilor; 9. întrebuințarea forței motrice a apei (diguri, uzine, turbine, canale, irigații etc.); 10. lucrări de utilitate publică (străzi, parcuri, iluminatul străzilor, gaz aerian, electricitate).

Capitolul II. Climatul -1. temperatura (curba tipică lunară); 2. umiditatea (curba lunară); 3. precipitații atmosferice (ploi, distribuția sezonieră); 4. zăpadă, gheață, ceață; 5. vânturi; 6. lumina solară (numărul orelor de soare pe zi și pe anotimpuri);

Capitolul III. Populația - 1. populația (detalii asupra recensământului din anii anteriori, metoda de a estima); 2. clasificarea populației (sex, stare civilă și grupe de vârstă); 3. densitatea populației (în subdiviziunile administrative, pe case, familii etc.); 4. rase și naționalități; 5. religia; 6. educația (analfabetism, frecvența școlară, publicații locale etc.); 7. organizarea administrativă locală; 8. ocupația locuitorilor; 9. starea economică (proprietari de pământ și case, ore de lucru, pauperism, costul unei zile de lucru etc.) 10. femeile și copiii la lucru în industrie sau în munci agricole, munca femeii gravide;

Capitolul IV. Geniu sanitar – 1. alimentarea cu apă; 2. drenaje și canalizări; 3. înlăturarea excrețiilor umane; 4. colectarea, depozitarea și întrebuințarea bălegarului; 5. colectarea, depozitarea și întrebuințarea gunoaielor; 6. cimitirele umane; 7. colectarea cadavrelor de animale (cimitire de animale); 8. starea din punct de vedere sanitar a clădirilor (edificii publice, fabrici, hoteluri, hanuri, etc.); 9. salubritatea localurilor de școală (starea clădirilor, cubajele, iluminatul natural, încălzirea, curtea, latrina etc.); 10. măsuri de profilaxie (anti larvare de dezinfectare, deratizare, deparazitare etc.) 13. diferite alte probleme de geniu sanitar (băi publice, starea sanitară a punctelor terminale a căilor de comunicație etc.).

Capitolul V. Administrația sanitară – 1. organizarea serviciului sanitar de stat (medici oficiali, îndatoriri și puteri administrative, organizarea lucrului, eficacitatea, propuneri etc.); 2. moașe, surori de ocrotire sau de caritate, agenți sanitari, agenți veterinari etc. (numărul și pregătirea lor profesională); 3. spitale, dispensare, case de ocrotire, laboratoare etc. Au local propriu sau închiriat?; 4. medici particulari (numărul lor, felul cum își exercită profesiunea); 5. ocrotiri sociale de stat; 6. asociațiuni particulare de ocrotire socială. Ce subvenții primesc de la stat?;

Capitolul VI. Analiza economică a bugetului – 1. Cheltuielile administrative ale comunei. Bugetul comunei e deficitar sau nu?; 2. Impozitele încasate. Împrumuturile comunei; 3. Bugetul serviciilor de sănătate publică; 4. Analiza bugetului de sănătate publică; 5. Costul sănătății publice per capita; 6. Numele și prenumele persoanelor de unde s-au obținut informații; 7. Prin ce mijloace s-au cules toate datele statistice din această lucrare?;

Capitolul VII. Biometrie – Tabel nr. I- Clasificarea populației (numărul indivizilor pe sex, grupe de vârstă și stare civilă; situația de la 1 ianuarie 1938); Tabel nr. II- Clasificarea populației după religie și naționalitate la 1 ianuarie 1938; Tabel nr. III- Mișcarea populației pe 10 ani (1928-1937); Tabel nr. IV- Mortalitatea infantilă pe 10 ani (1928-1937); Tabel nr. V- Mortalitatea generală pe 10 ani (1928-

1937); Tabel nr. VI- Decesele pe cauze, pe 10 ani (1928-1937); Tabel nr. VII- Numărul cazurilor de boli contagioase și maladii sociale pe 10 ani (1928-1937); Tabel nr. VIII- Rezultatul ultimelor recrutări a tinerilor pentru serviciul militar, pe anii 1934-1937; Tabel nr. IX- Apa de băut (nr. fântânilor, calitatea apei, cum sunt îngrijite fântânile etc.); Tabel nr. X- Felul locuințelor (detalii despre pereți, încăperi, acoperiș, sobe, latrina etc.).

În urma analizei monografiilor sanitare a celor două sate menționate, am extras următoarele date/informații:

1. Aspecte privind populația.

Situația populației la 1 ianuarie 1938 (după sex și stare civilă)

Localitățile	Totalul populației	Total pe sexe		Total pe starea civilă			
		Bărbați	Femei	Căsătoriți	Necăsătoriți	Văduvi	Divorțați
ANDRID	2250	1135	1125	1120	1060	85	3
IRINA	856	397	459	352	478	25	1

În continuare, vom prezenta pe subdomenii, în cele 2 localități, așa cum reies din monografiile sanitare, următoarele: numărul locuitorilor și etnia, religia locuitorilor, numărul caselor și familiilor, educația, organizarea administrativă locală, regimul de muncă al femeilor și copiilor.

ANDRID⁶

- *Nr. locuitorilor și etnia:* 2.250 (1.166 români, 870 unguri, 131 germani, 93 evrei);
- *Religia locuitorilor:* 6 ortodocși, 1.140 greco-catolici, 834 reformați, 50 baptiști, 93 mozaici;
- *Nr. caselor și familiilor:* 560 de familii în 430 de case;
- *Educația:* știutori de carte 88%, analfabeți 12%, frecvența școlară 80%, publicații locale nu sunt;
- *Organizarea administrativă locală:* Notariatul comunal cu o singură comună;
- *Ocupațiile locuitorilor:* 90% agricultori, 10% meseriași și intelectuali;
- *Starea economică a locuitorilor:* În general foarte bună, vara ziua de lucru este de 12-16 ore. Costul unei zile de lucru este de 20-30 de lei;
- *Regimul de muncă al femeilor și copiilor:* Femeile și copiii peste 14 ani sunt utilizați la munca câmpului.

IRINA⁷

- *Nr. locuitorilor și etnia:* totalul populației 856 (136 români, 650 unguri, 14 germani, 11 evrei, 45 țigani);
- *Religia locuitorilor:* 136 greco-catolici, 50 romano-catolici, 584 reformați, 11 mozaici, 45 alții;
- *Nr. caselor și familiilor:* 198 de familii în 161 de case;
- *Educația:* 15% analfabeți (mai ales cei bătrâni), frecvența școlară 85 %;
- *Organizarea administrativă locală:* Aparține la notariatul Dindești;
- *Ocupațiile locuitorilor:* Agricultură;
- *Starea economică a locuitorilor:* Starea economică a populației este bună. Sunt câteva familii fără case și pământ. Costul unei zile de lucru, vara 40-80 de lei, iarna 15-25 lei.
- *Regimul de muncă al femeilor și copiilor:* Cu puține excepții femeile și copiii lucrează foarte mult la muncile agricole. Femeile gravide sunt ferite de lucru numai în ultimele luni. Instalații industriale nu sunt.

1. Suprafața terenurilor cultivate

Andrid: 1.273 ha din care: 665 ha grâu, 300 ha porumb, 160 ha secară, 100 ha tutun, 36 ha orz, 10 ha zarzavaturi;

Irina: Suprafața cultivată cu grâu 500 iugăre cadastrale, cu porumb 300 iugăre

⁶ Serviciul Județean a Arhivelor Naționale Sălaj (în continuare SJAN Sălaj), Fond *Prefectura județului Sălaj, Serviciul Sanitar – Monografii sanitare*, dosar nr. 4/1938.

⁷ SJAN Sălaj, Fond *Prefectura județului Sălaj, Serviciul Sanitar – Monografii sanitare*, dosar nr. 120/1938.

2. Fauna

Andrid: Animale sălbatice - vulpi, șoareci, șerpi de apă, țânțari mai ales în zona râului *Eriu*. Păsări sălbatice-rațe, fazani, grauri și ciori. Animale domestice 277 cai, 733 cornute, 1743 oi, 1.932 porci.

Irina: Animale sălbatice nu sunt și nici reptile dăunătoare omului. Dintre insecte e foarte răspândit țânțarul. Animale domestice-148 cai, 286 cornute, 458 porci, 106 oi.

3. Numărul și natura industriilor

Andrid: În această comună nu este industrie. Industrie casnică: lucrările cânepei și a inului. Industrie mică executată de meseriași: există 6 pantofari, 15 zidari, 12 lemnari, 2 rotari, 4 croitori, 3 fierari.

Irina: În comună nu este nici un fel de industrie.

4. Lucrări de utilitate publică

Andrid: Trotuare de piatră pe străzi. În comună sunt 2 fântâni arteziene cu apă potabilă, amplasate una în sectorul românesc, cealaltă în sectorul unghuresc.

Irina: Nu sunt decât trotuare de piatră pe străzi. Există o fântână arteziană.

5. Salubritatea localurilor de școală

Andrid: Localuri bune cu 6 săli de clasă, suprafață de 300 m², luminoase. Sălile sunt încălzite cu sobe cu lemne.

Irina: Școala de Stat nu corespunde cerințelor igienice, se află într-o casă țărănească veche.

6. Cantitatea de băuturi consumate anual

Andrid: 82 hl vin, 18 hl țuică, 10 hl bere. Sunt 3 cârciumi.

Irina: Se consumă anual circa 100 hl vin, 2 hl rachiuri diferite.

În acest studiu ne-am propus să prezentăm în linii mari, situația din perioada interbelică a satelor Andrid și Irina, așa cum reiese din cele 3 tipuri de monografii prezentate mai sus, redactate de administrațiile locale din acea vreme. La începutul lucrării am arătat, principalele caracteristici ale Sălajului interbelic, cu modificările generale (suprafață județului, populația, învățământul, starea economică etc.) survenite în urma reformei administrative din anul 1925. Aflăm din monografiile sanitare (cele mai complexe) ale celor două localități analizate, detalii cum ar fi: numărul locuitorilor, etnia, religia, ocupația, educația, situația economică, fauna, etc. Din *Cartea de Aur* a județului Sălaj (1936-1937), aflăm informații referitoare la realizările edilitar-gospodărești ale administrațiilor celor două comune, înfăptuite de la Marea Unire, cum ar fi: construcții de poduri, trotuare, fântâni, și altele. În monografia școlară, identificată doar pentru localitatea Irina, redactată de învățătorul Vasile Ardelean în anul 1929, găsim informații referitoare la întemeierea localității, diferitele denumiri ale localității, situația învățământului local, numele învățătorilor.

Andrei Mihai Mocan

Muzeul Județean Satu Mare

Satu Mare, RO

mocan_mihai88@yahoo.com

Bibliografie:

Serviciul județean al Arhivelor Naționale Sălaj, fond. *Prefectura județului Sălaj-Cartea de Aur*, 1937.

Serviciul județean al Arhivelor Naționale Sălaj, fond *Prefectura județului Sălaj, Serviciul Sanitar-Monografii sanitare*.

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj, fond *Revizoratul Școlar-Monografii școlare*.

Ciubăncan, Vasile, *Populația județului Sălaj și evoluția ei sub impactul Dictatului de la Viena*. 5 .IX. 1940-25. X. 1944. *Studiu critic*, în "Acta Musei Porolisenssis", nr. XVII, Zalău, 1993, p. 227-240.

Mewes, Eugen, *Agricultura sălăjeană în anii 1929-1932*, în "Acta Musei Porolisenssis", Nr. XII, Zalău, 1988, p. 636-641.

Pop, Danuț, *Aspecte privind învățământul sălăjan interbelic*, în "Acta Musei Porolisenssis", nr. XX, Zalău, 1996, p. 485-511.

Trif, Emil, *Unele aspecte cu privire la starea generală administrativă, culturală și învățământul în Sălaj la sfârșitul anilor 30*, în "Acta Musei Porolisenssis", Nr. XVIII, Zalău, 1994, p. 369-377.

Anexe:

Cartea de Aur a județului Sălaj (1936-1937)

Doc. nr. 1⁸

Comuna: Andrid

Întocmitu-s-a această Carte de Aur în anul una mie nouă sute treizeci și șase, luna mai ziua 20-a pentru a se însemna în ea rămânând spre pildă și îndemn urmașilor înfăptuirile administrative, gospodărești și culturale, făcute de la data unirii Ardealului cu patria mamă și mai ales de la data de 1 ianuarie 1934, grație priceperii conducătorilor lor și a hărniciei tuturor locuitorilor, precum se va vedea mai jos.

Rugăm pe urmașii noștri la conducerea comunei, să urmeze și [să] desăvârșească opera începută, continuând și completând însemnările din această carte.

Cea mai de seamă înfăptuire anterior datei de 1 ianuarie 1934, este, fără îndoială, construirea unei fântâni arteziene în partea locuită de români ai comunei, parte care era lipsită de apă potabilă punând pe locuitori în situația de a consuma apă neigienică, sau a se deplasa la altă fântână arteziană, construită în anul 1906, situată la o mare depărtare. Lucrarea a fost terminată și inaugurată în anul 1929 în perioada primariatului lui Vasile Gorgan, cu concursul parohului Ioan S. Sălăgeanu, fiind notar al comunei Aurel Negrean.

Pe lângă împrejurarea ca noua fântână satisface cu prisosință nevoile de apă ale locuitorilor, prin felul cum a fost construită ea e[ste] și o operă de artă edilitară simbolizând progresul și stadiul de dezvoltare al comunei.

Trecem peste realizările de mică sau mai mare importanță, anterioare datei de 1 ianuarie 1934, pentru a înregistra rezultatele activității începută la acea dată care marchează inaugurarea unei perioade de progres în toate domeniile comunale.

În anul 1934 în cadrul campaniei de refacere a drumurilor și străzilor comunale, se repară în general, toate căile de comunicație din interiorul și exteriorul comunei. Se fac șanțuri, nivelări și umpluturi de pământ, cu munca prestată de locuitori în natură, parte gratuit și parte în contul rămășițelor de impozite și taxe comunale.

Dar cea mai importantă lucrare de acest fel este construirea unei rețele de trotuar, pardosit cu piatră, pe o lungime totală de 1.800 metri în care se cuprinde îndeosebi strada spre biserică și spre noua fântână arteziană. S-a investit în materiale și lucrări suma de 96.000 lei.

Tot în acest an (1934) și în primăvara celui următor, se repară aproape toate podurile și podețele de pe drumurile comunale.

În anul 1935 încep lucrările pentru asanarea unei părți de hotar improprie culturii agricole, din cauza mlaștinilor formate. Prin canalizări sistematice se transformă în teren cultivabil o suprafață de aproximativ 50 de iugăre, unde notarul Aurel Negrean, servind ca exemplu locuitorilor, începe primul amenajarea și însămânțarea unei porțiuni.

În afară de asanarea acestui teren una dintre grijile conducătorilor comunei a fost secarea locurilor generatoare de molime. Unul dintre cele mai insalubre locuri din hotarul comunei a fost aproape secat canalizându-se pe o lungime de circa 1 km.

Dar după cum am amintit, înfăptuirile de până în prezent marchează doar începutul perioadei de progres, început care întemeiat pe programele naționale recomandate de autoritățile superioare, pe de o parte, iar pe de altă parte pe perseverența conducătorilor și locuitorilor comunei, deopotrivă vor duce la desăvârșirea grandioasei opere administrative.

Cu ocaziunea legii de folos obștesc, s-a luat în considerare apelul domnului prefect dr. Mihail Gurzău, elaborat înaintea sfintelor sărbători de Paște din 26-28 aprilie 1937, cu care ocaziune s-au efectuat numeroase lucrări de către tinerii premilitari, dându-le totodată concurs toți locuitorii din comună, s-au făcut șanțuri de jur împrejurul cimitirului curățindu-se și mormintele celor din lumea veșnică, apoi s-a renovat mormântul neuitatului defunct Traian Moldovan, fost învățător în comună. S-a continuat lucrarea la nivelatul străzilor, curățindu-se de buruieni.

Toate aceste lucrări au fost comandate de harnicul primar Vasile Gorgan împreună cu notarul comunei Aurel Negrean.

⁸ SJAN Sălaj, fond. Prefectura județului Sălaj – Cartea de Aur, 1937, f.166-167.

Fiind primar, Gorgan Vasile, ajutor de primar Vadai Ștefan, membri ai consiliului comunal: Szilagyi Coloman, Gellen Sigismund, V. Pop Gheorghe, Ieremi Vasile, Pușcaș Ioan, Cheregi Ioan, Pop Ioan.

Doc. nr. 2⁹

Comuna: Irina

Întocmitu-s-a această Carte de Aur în anul una mie nouă sute treizeci și șase, luna mai ziua 20-a, pentru a se însemna în ea, rămânând spre pildă și îndemn urmașilor, înfăptuirile de interes obștesc, făcute de la data unirii Ardealului cu Patria Mamă și mai ales de al data 1 ianuarie 1934, grație priceperii conducătorilor și hărniciei tuturor locuitorilor, precum se va vedea mai jos.

Rugăm pe urmașii noștri la conducerea comunei să urmeze și desăvârșească opera începută, continuând și completând însemnările din această carte.

Din realizările mai de seamă înregistrăm următoarele.

În anul 1929 se construiește un pod de lemn peste Eriu, în care se investește suma de 30.000 lei, provenită din cotele adiționale pentru drum și diferite alte contribuțiuni comunale. Realizarea acestei lucrări, se datorește în mare parte fostului primar Andrei Bako.

În anul 1933 se construiesc alte două poduri peste Eriu, în care se investește suma de 12.000 de lei, plus materialul lemnos furnizat din pădurea comunală. Lucrarea s-a realizat în timpul și la inițiativa primarului Ștefan Nilaki.

În anul 1935 începe campania de refacere generală a căilor de comunicație. Se ameliorează, toate drumurile și străzile, făcându-se șanțuri, umpluturi de pământ, nivelări etc. În același timp se construiește o rețea de trotuare în lungime de 220 metri și se repară vechiul trotuar în lungime de 400 metri. În aceste lucrări executate în mare parte cu prestație gratuită sau în contul rămășițelor de încasat, de locuitori, se investește suma de 6.300 lei.

În anul următor, se construiește o nouă rețea de trotuare, în lungime de 120 metri, reparându-se din vechiul trotuar 156 metri și investindu-se suma de 3300 lei.

Meritul acestor realizări se datorează, în mare parte, primarului Francisc Vereș.

Cea mai de seamă realizare, ce intră în campania anului 1937, este terminarea fântânei arteziene, a cărei cost a urcat la suma de 20.000 lei.

Tot în acest an în cadrul diferitelor programe, elaborate la recomandarea autorităților superioare, i-a ființat o pepinieră comunală care se seamănă cu fel de fel de semințe de arbori și pomi. Pepiniera comunală până în prezent conține 200 bucăți puieti de meri sălbatici, care în cursul acestui an vor fi altoiți.

Cu ocazia lucrărilor de folos obștesc și în comuna noastră s-au curățat mormintele celor care își dorm somnul de veci, cu această ocazie s-a început și împrejmuirea cimitirului. Fiind prima dl. Vereș Francisc, ajutor de primar dl. Erdei Dumitru, membri ai consiliului comunal: Farkas Mihai, Farkas Alexandru, Molnar Iosif, Nylaki Ștefan, Naghi Teodor, Gal Iosif, Barabaș Alexandru.

Monografii școlare

Doc. nr. 3¹⁰

Monografia școlii primare din Irina

Comuna Irina este situată cam în mijlocul câmpiei Eriului. Multă vreme forma "pichetul" grănicerilor din partea de nord-vest a județului Sălaj.

Numirea comunei Irina este recent primită, deodată cu românizarea numirilor care își aveau ecoul în sufletul stăpânirilor temporale. Prin veacul al XIII-lea, anul 1278, un anume László al IV-lea dăruiește această comună lui Vydvenczi și frații[lor] Laszlo. Au fost aceștia de viță mare, care nici până azi nu s-a nimicit. Și azi trăiește urmașul urmașilor lor în familia dl. Irinyi Istvan, mare proprietar în localitate. Ba chiar și numirea comunei este o urmă adânc sădită de antemergătorii acestui Irinyi. Sub orice nume, în decursul vremurilor, tulpina e aceeași cu nimic schimbată. Încă la anul 1279, găsim sub acest nume Irinyi, care mai târziu pe la 1366 aparținea Solnocului de Mijloc. În decursul veacurilor primește prefixul de Er, fiind astfel Er irinyi. Pe mai târziu, românii caută a nivela numirile de Irinyi și Er irinyi în acela de Irim. Numiri care toate trei se întrebuițtează după plac, până după realipirea

⁹ SJAN Sălaj, fond. Prefectura județului Sălaj - Cartea de Aur, 1937, f. 170.

¹⁰ SJAN Sălaj, fond Revizoratul Școlar-Monografii școlare, dosar nr. 154, f. 1-3.

Transilvaniei lui Mihai cu vecinele-i surori, la patria mamă. Azi, Irimul, Er irinyi și Irinyi, se ascund sub numirea oficial - politică, Irina.

Irina, numără azi [anul 1929], 176 numere cu o populație de circa 1080 locuitori, constând din români, romano-catolici [șvabi], unguri.

Date referitoare la începuturile școlii românești din localitate, în lipsă de arhivă de care nici poveste nu era în trecut, ne servesc singurele iscălire și de tot puține manuscrise găsite pe cărțile bisericești și în lada bisericii. Bătrânii îmi povestesc că în trecut copiii primeau puțină instrucțiune, și aceea mai mult religioasă. Dascăl era cantorul local întâmplător, care pe lângă ca nu-și avea ocupația de dascăl, nu o avea de obicei, nici pe aceea de cantor. Poporenii își alegeau cantorul sub orânduiala părintelui.

Într-adevăr, răsfoind analele bisericești, găsesc pe ici pe colo date nu de puțină importanță.

În anul 1842, semnează: "Derely Mihai cantor greco-catolic venit din Simiclăuș în anul Domnului 1842 luna Ianuarie". Prea se poate că își aduna copiii peste săptămână a-i învăța rugăciuni și cântări bisericești, întrucât povestesc bătrânii ce au auzit și ei din moșii lor, multă laudă de felul cum cântau în biserică. Îi urmează apoi la 1847 Man Ioan, care deja însemnează ca și cantor învățător. În ziua de 2 Martie 1847, credincioșii din comună, prin secretarul local Somoghi Mihai, îndreaptă o declarație către protopopul districtului Eriu că se apleacă la plata stabilită pentru funcțiunea cantorului Man și ca învățător; ½ vică bucate tramhă [fir de mătase obținut prin răsucirea mai multor fire, folosit ca bătătura] și 30 grițari pe an. Probabil protopopul, a cărui nume nu se amintește a fost îndrumătorul poporenilor la rostul cărții și deci la trimiterea copiilor la școală, cu ocaziunea inspecției anuale, când a fixat și retribuția viitorului învățător. Așa se face începutul școlii. Copiii se adunau în casa cantorului, unde în jurul acestuia, învățau a-și scrie numele, a socoti și mai mult rugăciuni și cântări bisericești. Cu vreme [în timp] camera dinaintea casei cantorului servea drept școală. Aici se adunau copiii și se așezau pe lavițele lungi de pe lângă pereți și ascultau învățăturile cantorului. Cărți nu aveau și totuși copiii învățau după cum spun bătrânii. Cerea odată cantor învățătorul Man Ioan a i se mări plata de la ½ vică bucate la o vică întreagă și de la 30 grițari la 40. Nu i se aprobă însă. Protopopul Pop Gheorghe dinpreună cu Vasile Vanca parohul local, deplasați la fața locului convoacă o adunare generală în Decembrie 1859. Cu această ocazie se redactează un proces verbal, prin care se arată că din cauza sufletelor puține, abia 131 de români greco-catolici, nu i se poate aproba cererea. Rămâne deci tot aceeași ca înainte: ½ vică bucate, 30 grițari și de la biserică 3 jugh[ere] pământ. În anul 1877 veni ca și cantor la Irim, Nicolae Man. Fără diplomă dar bun cantor, învață și pe copiii care au devenit oameni bătrâni. Nouatatea e că le aduce și cărți. Se adunau toți copiii la școală și pe aceleași lavițe învățau ținându-și cartea pe genunchi. De la 1877 și până în 1926, Nicolae Man a fost vestitul cantor al Irimului. Până prin anii 1918-1919 mai învăța și copiii. A decedat în 1926, în etate de aproape 80 de ani. Copiii, în lipsă de învățător românesc, între anii 1920-1927 urmează cursurile școlii primare reformate.

S-a observat însă că micuții copilași își pierd graiul mamei lor și s-a pornit o mișcare pentru înființarea unei școli românești. Mai mult [se] numește în acest sens vrednicul de toată lauda Grigoriu Văleanu, cantor, care primește multe sfaturi bune de la domnii învățători din com[unele] vecine. Rezultatul nu întârzie. În toamna anului 1927 ia ființă școala de Stat de azi, cu un singur post de învățător. În lipsă de local propriu, se arendează o casă spre acest scop în apropierea bisericii greco-catolice. Localul e prevăzut cu 2 săli, una ca sală de învățământ și camera de dinapoi, locuință pentru învățător. Deci, prea puțin corespunzătoare scopului. Ca învățător e numit dl. Traian Marian care funcționează în anul școlar 1927-1928, în mod suplinitor fără diplomă de capacitate. Au fost înscriși 13 copii, dintre care abia 2 vorbesc românește. Muncă se face, dar prea puțin se ajunge la rezultat.

În septembrie 1928, ocup eu [Vasile Ardelean] acest post. Se înscriu în total 14 elevi, de toate zilele și 43 la cursul de adulți.

Deoarece școala abia "ieri" a luat ființă, multe are în lipsă. S-a cerut ajutorul Casei școalelor, a ne prevedea după puțină cu material didactic și câtuși de mică bibliotecă școlară. S-a plănuțit și construirea unui local propriu încă în primăvara anului 1928. Adevăr e, că azi după un an, abia dacă avem transportat la fața locului a IV-a parte din materialul teglas [cărămizi]...Dar Dumnezeu e bun și ne va ajuta.

Irina, luna Aprilie 1929

*Vasile Ardelean
învățător*